

Universiteit Utrecht

Scholieren en hun bijbaan: (sekse)verschillen verklaard in etniciteit

*Een studie naar de invloed van human capital, social capital en
genderrolopvattingen op het hebben van een bijbaan
onder autochtone en allochtone scholieren*

Ruud Coumans (3846474)

Bachelorscriptie Sociologie

Onder begeleiding van Manja Coopmans

Tweede begeleider: Antonie Knigge

19 juni 2015, Universiteit Utrecht

Samenvatting

De arbeidsdeelname onder scholieren in het voortgezet onderwijs verschilt sterk tussen verschillende etnische groepen. Niet eerder is er onderzoek gedaan naar de verklaringen van deze etnische verschillen, terwijl arbeidsmarktgedrag onder jongeren een voorspeller kan zijn voor de loopbaan in het volwassen leven. Met de grote en recente dataset CILS4EU wordt het hebben van een bijbaan onder Nederlandse scholieren geanalyseerd door middel van logistische regressieanalyses. De hypothesen in dit artikel worden afgeleid aan de hand van veelgebruikte verklaringen over de arbeidsdeelname van volwassenen, namelijk de *human capital* theorie en *social capital* theorie. Ook de invloed van genderrolopvattingen wordt met de *preference* theorie specifiek onder meisjes getoetst. De resultaten tonen aan dat opleidingsniveau en de grootte van de vriendengroep invloed hebben op de arbeidsdeelname van scholieren. Deze factoren verklaren echter niet de etnische verschillen in het hebben van een bijbaan.

Trefwoorden: bijbaan, scholieren, etnische verschillen, human capital, social capital, genderrolopvattingen, CILS4EU

Abstract

The labor participation of pupils in secondary school varies greatly between different ethnic groups. Previous research did not explain these ethnic differences, while labor market behavior of pupils can be a predictor of later occupational achievements. Using CILS4EU, the occupational status of Dutch pupils is analyzed by logistic regression analysis. The hypotheses in this article are derived from commonly used explanations of adult labor market behavior, namely the human capital theory and social capital theory. Gender role attitudes are studied as well with the use of the preference theory specifically for girls. The results show that the level of education and the size of the peer group influence the labor participation of pupils. These explanations however do not clarify the ethnic differences in having a side job.

Keywords: side job, pupils, ethnic differences, human capital, social capital, gender role attitudes, CILS4EU

INLEIDING

Het huidige debat over de integratie van migrantengroepen heeft al jaren een ongekende aandacht binnen de Nederlandse maatschappij (Trouw, 2014). Migranten vormen vaak nog een kwetsbare groep binnen de Nederlandse samenleving. Zo participeren zij vaker dan autochtonen in de lagere segmenten op de arbeidsmarkt en krijgen zij minder snel een vast contract (Sociaal Cultureel Planbureau, 2013). In recent verschenen werkloosheidscijfers van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OECD) blijkt dat 77,1 procent van de autochtonen betaald werk heeft, terwijl dit voor minder dan de helft (49,5%) van de allochtonen geldt (Volkskrant, 2015). Dit terwijl juist deelname op de arbeidsmarkt helpt bij de integratie van migrantengroepen in Nederland (Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2012). Onder allochtoon verstaat het CBS (2015a) iemand die in het buitenland is geboren (eerste generatie) of van wie tenminste één ouder in het buitenland is geboren (tweede generatie). Over de arbeidsdeelname van allochtonen is al veel voorgaande literatuur verschenen, maar deze richt zich vooral op volwassenen. Over de arbeidsdeelname van scholieren met een migrantenachtergrond is daarentegen veel minder bekend (Glorieux, Laurijssen & Van Dorsselaer, 2010). Aangezien scholieren nog geen volwaardig betaalde baan hebben, wordt er onder scholieren gesproken over het hebben van een bijbaan. Hierbij worden de definities ‘het hebben van een bijbaan’ en de ‘arbeidsdeelname van scholieren’ gecombineerd gebruikt. Uit een artikel van Wolbers (2008) en een CBS-artikel van Lucassen (2003) blijkt dat allochtone scholieren minder vaak een bijbaan hebben dan autochtone scholieren. Zo had 57 procent van de autochtone onderwijsvolgenden in de leeftijd van 15 tot 24 jaar een bijbaan, terwijl dit maar gold voor 46 procent van de westerse allochtonen en voor 34 procent van de niet-westerse allochtonen (Lucassen, 2003). Ook zijn zij in alle typen bijbanen ondervertegenwoordigd (Wolbers, 2008). Verklaringen voor dit etnische verschil worden niet gegeven. Aangezien er in het voortgezet onderwijs de eerste stappen worden gezet richting een toekomstige loopbaan, is het waardevol hier meer over te weten (Wolbers, 2003). Wellicht tekenen zich onder scholieren dezelfde arbeidsmarktpatronen af als tussen hun autochtone of allochtone ouders. Daarom richt het huidige artikel zich op de verklaringen van het wel of niet hebben van een bijbaan onder scholieren van verschillende etnische groepen.

Relevante literatuur is voornamelijk toegespitst op het toetsen van mogelijke verklaringen in verschillen van arbeidsdeelname onder volwassenen uit verschillende etnische

groepen (Van Tubergen, 2014; Kanas, Chiswick, Van der Lippe en Van Tubergen, 2012; Glorieux, Laurijssen en Van Dorsselaer, 2010; Seibel en Van Tubergen, 2013). Van Tubergen (2006) gebruikt hiervoor de *human capital* theorie, welke stelt dat je aantrekkelijker bent op de arbeidsmarkt naarmate je meer menselijk kapitaal hebt vergaard door bijvoorbeeld educatie en taalbeheersing. Deze twee hulpbronnen worden in het bijzonder belicht in dit artikel. Daarnaast is de *social capital* theorie een veelgebruikte theorie als verklaring voor de algemene verschillen in arbeidsmarktpositie. Coleman (1988) beschrijft *social capital* als de aspecten waarmee jouw sociaal netwerk je in staat stelt om je doelen te bereiken. Door middel van *social capital* kunnen mensen toegang krijgen tot de hulpmiddelen van anderen, zoals kennis, informatie en invloed (Granovetter, 1973). Kanas, Chiswick, Van der Lippe en Van Tubergen (2012) vinden hierbij dat *social capital* bijdraagt aan het vinden van een baan door het gebruiken van andermans hulpbronnen. Echter, niet bekend is of andermans hulpbronnen ook van belang zijn voor scholieren bij het vinden van een bijbaan. Zowel *human-* als *social capital* zijn veelgebruikte verklaringen voor de arbeidsdeelname van volwassenen en in dit artikel zal worden bekeken of deze verklaringen ook van toepassing zijn op scholieren.

Een deel van dit artikel zal zich daarnaast toespitsen op de arbeidsdeelname van meisjes in het voortgezet onderwijs. Andere recente literatuur spitst zich toe op de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen (Berdahl & Moore, 2006; Khoudja & Fleischmann, 2015; Fleischmann & Höhne, 2013; Van Tubergen, 2006). Onder volwassen autochtone en allochtone vrouwen is de deelname op de arbeidsmarkt de laatste decennia namelijk flink gestegen, maar ook tussen vrouwen van verschillende migrantengroepen is er een verschil te zien. Zo is ongeveer twee derde van de Nederlandse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen actief op de arbeidsmarkt, terwijl dit geldt voor minder dan de helft van de Marokkaanse en Turkse vrouwen (Khoudja & Fleischmann, 2015). Of deze sekseverschillen ook onder meisjes in het voortgezet onderwijs aanwezig zijn, is daarentegen nog niet onderzocht. Wellicht spelen andere verklaringen in het bijzonder een rol bij meisjes. Zo wordt er in het artikel van Khoudja en Fleischmann (2015) met behulp van de *preference* theorie van Hakim (2000) onder andere gekeken naar de genderrolopvattingen van migrantenvrouwen, door de opvattingen over taakverdeling tussen man en vrouw mee te nemen. Deze theorie stelt dat de individuele attitudes een rol spelen bij levensstijlkeuzes. Hiermee verklaren zij sekseverschillen in de arbeidsmarktpositie van migranten. In dit artikel zal tevens de *preference* theorie van Hakim (2000) worden gebruikt om te kijken naar de invloed van de

genderrolopvattingen op de arbeidsdeelname van autochtone en allochtone meisjes in het voortgezet onderwijs.

In het vormen van integratiebeleid is het essentieel dat het helder is hoe het verschil tussen autochtonen en allochtonen op de arbeidsmarkt tot stand komt. Vorige onderzoeken hebben zich dan ook uitvoerig met deze vraag bezig gehouden. Echter, in de volwassen levensfase waar deze arbeidsongelijkheid aanwezig is, is het beleidsmatig lastig om hier structurele veranderingen in aan te brengen. Een aanpak die zich richt op scholieren, zou de verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtonen en autochtonen wellicht vroegtijdig kunnen verkleinen. Ook is een vroegtijdige aanpak wellicht makkelijker en minder kostbaar dan integratieprogramma's voor volwassen migranten. Hierbij is het van groot belang om kennis te hebben van de verschillen tussen scholieren in hun arbeidsdeelname. Het huidige artikel probeert hieraan bij te dragen door te kijken naar de arbeidsdeelname onder allochtone en autochtone scholieren.

Het doel van het huidige artikel is dan ook om te onderzoeken of *human-* en *social capital* de verschillen kunnen verklaren tussen het hebben van een bijbaan onder scholieren van autochtone en allochtone afkomst. Daarnaast wordt enkel voor meisjes bekeken of hun genderrolopvattingen van invloed zijn op hun arbeidsdeelname. Uiteindelijk wordt er geprobeerd een antwoord te vinden op de volgende vraag: “*In hoeverre verklaren human capital, social capital en genderrolopvattingen de verschillen in het hebben van een bijbaan onder scholieren van autochtone en allochtone afkomst?*”

In het eerste deel van dit artikel zullen de theoretische kaders omtrent *human capital*, *social capital* en genderrolopvattingen worden besproken. In het tweede deel zullen de gebruikte dataset en de steekproef worden beschreven en zal worden aangegeven hoe de gebruikte concepten zijn geoperationaliseerd. Daarnaast zullen de methode en de analyses van de resultaten hier ook aan bod komen. In het derde en laatste deel zullen de gevonden resultaten worden weergegeven, worden de conclusies gepresenteerd en enkele verbeterpunten van dit artikel besproken. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zal gebruik worden gemaakt van de eerste en tweede *wave* van de *Children of Immigrants Longitudinal Survey in 4 European Countries (CILS4EU)*, Kalter et. Al, 2014). Hierin zal enkel worden gekeken naar Nederlandse scholieren. Van de allochtone scholieren in Nederland zijn de twee grootste herkomstgroepen Turken en Marokkanen, omdat uit deze landen in de jaren zestig en zeventig veel arbeidsmigranten naar Nederland kwamen (CBS, 2015b; Khouidja & Fleischmann, 2015).

In dit artikel wordt een onderscheid gemaakt tussen westerse- en niet-westerse allochtonen. Onder een westerse allochtoon verstaat het CBS (2015c) iemand met als herkomstland één van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, of Indonesië of Japan. Het CBS (2015d) verstaat onder een niet-westerse allochtoon iemand met als herkomstland één van de landen in Afrika, Latijns-Amerika, Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.

THEORIE

Eerst worden er hypothesen geformuleerd aan de hand van de *human capital* theorie. Van deze theorie worden twee verklaringen uitgewerkt, namelijk de rol van taalbeheersing en opleidingsniveau. Vervolgens wordt er een hypothese opgesteld aan de hand van de *social capital* theorie. Hiermee worden mogelijke verklaringen in de etnische verschillen in het hebben van een bijbaan onder scholieren getoetst. Daarna wordt door middel van de *preference* theorie gekeken naar een mogelijke aanvullende verklaring voor de etnische verschillen in arbeidsdeelname voor meisjes.

Human capital

Slagen op de arbeidsmarkt hangt volgens Becker (2009) af van de productiviteit van personen. Zijn *human capital* theorie gaat in op de arbeidsdeelname, de gewerkte uren en de positie die bij bepaalde banen horen (Becker, 1985). Het is de meest gebruikte theorie om menselijk gedrag op de arbeidsmarkt te verklaren. Binnen deze theorie is het belangrijkste uitgangspunt dat elk individu er naar streeft om te profiteren van genoten onderwijs in termen van werkgelegenheid en inkomsten.

De *human capital* theorie is een veelgebruikte verklaring voor de economische achterstand van allochtonen, die stelt dat allochtonen minder ervaring hebben en minder productief zijn dan autochtonen (Kanas, Chiswick, Van der Lippe en Van Tubergen, 2012). *Human capital* kan op verschillende variabelen worden afgemeten, waaronder motivatie, intelligentie, opleidingsniveau, gezondheid, arbeidsmarktervaring en taalbeheersing (Van Tubergen, 2006). Doordat de talenten die men heeft aangeleerd in het land van herkomst zich slecht vertalen naar het bestemmingsland, is de *human capital* in het bestemmingsland vaak lager (Van Tubergen, 2006). Deze aangeleerde vaardigheden en kennis zijn namelijk context specifiek en zijn in een andere context, namelijk in het land van bestemming, minder waardevol. Hierdoor hebben immigranten bij aankomst in het bestemmingsland minder *human capital* en vaak een zwakkere positie op de arbeidsmarkt dan autochtonen (Basilio, Bauer & Kramer, 2014).

Van Tubergen (2006) wijst in zijn artikel op het belang van taalbeheersing in de toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Van Tubergen (2008) refereert hierbij naar een onderzoek van Chiswick & Miller (2002), dat aantoont dat taalbeheersing van sterke invloed is op het economisch succes van migranten. Veel banen zijn namelijk niet beschikbaar zonder een goede taalbeheersing (Van Tubergen, 2006). Driessen (1997) toont aan dat de taal die

thuis wordt gesproken de belangrijkste factor is voor de verschillen in taalvaardigheid tussen allochtone en autochtone basisschoolleerlingen. De taalbeheersing van ouders geboren in Turkije, Marokko of Zuidoost-Europa blijkt het laagst van de onderzochte etnische groepen. Ook toont Driessen (1996) aan dat er een groot verschil is in taalvaardigheid tussen autochtone en allochtone basisschoolkinderen en dat dit verschil toeneemt naarmate het kind ouder wordt. Interessant hierbij is of deze verschillen in taalbeheersing ook van invloed zijn op de arbeidsdeelname van scholieren. Toegepast op het huidige artikel valt dus de volgende hypothese op te maken: *Allochtone scholieren hebben vaker een lagere taalbeheersing en hebben daardoor minder vaak een bijbaan dan autochtone scholieren (H1a).*

Ook kan educatie dienen als verklaringsmodel voor de verschillen in de arbeidsdeelname tussen allochtonen en autochtonen (Van Tubergen, 2006). Becker (1985) geeft aan dat educatie een grote rol speelt in de voordelen later in het arbeidsleven. In een meer recente studie legt Becker (2009) uit dat educatie zowel het heden als de toekomst positief beïnvloedt en leidt tot meer en betere arbeidsmogelijkheden. *Human capital* kan dus worden vergaard met opleiding en een hogere opleiding leidt tot meer baankansen. In het artikel van Glorieux, Laurijssen & Van Dorsselaer (2010) wordt ondersteuning gevonden voor de intergenerationele overerving van *human capital* als verklaring voor de achterstand van allochtonen op de arbeidsmarkt.

De Graaf & de Graaf (2003) wijzen erop dat opleiding van ouders inderdaad een groot positief effect heeft op het onderwijssucces van kinderen. Omdat het opleidingsniveau van allochtonen gemiddeld lager is dan dat van autochtonen (Van Tubergen, 2014), valt te verwachten dat ook het opleidingsniveau van allochtone scholieren gemiddeld lager ligt. Toegepast op het huidige artikel, valt dus de volgende hypothese op te maken: *Allochtone scholieren hebben vaker een lager opleidingsniveau en hebben daardoor minder vaak een bijbaan dan autochtone scholieren (H1b).*

Social capital

Naast *human capital* wordt er in recente literatuur ook steeds meer onderzoek gedaan naar de invloed van het sociale netwerk op de arbeidsmarktpositie van allochtonen (Van Tubergen, 2014; Kanas, Chiswick, Van der Lippe en Van Tubergen, 2012; Seibel & Van Tubergen, 2013). In deze onderzoeken wordt sociaal netwerk bestudeerd in het licht van *social capital*. Coleman (1988) beschrijft *social capital* als de aspecten waarmee jouw sociaal netwerk je in staat stelt om je doelen te bereiken. Door *social capital* kunnen mensen toegang

krijgen tot de hulpmiddelen van anderen, zoals kennis, informatie en invloed (Granovetter, 1973).

Het is een gegeven dat mensen makkelijker en comfortabeler omgaan met anderen die op hen lijken, wat omschreven wordt met de term homofilie (McPherson, Smith-Lovin, & Cook, 2001). Op grond van dit idee valt te verwachten dat interetnische contacten minder plaatsvinden dan intra-etnische contacten. Hierdoor hebben allochtonen minder toegang tot de hulpbronnen middels hun sociaal netwerk dan autochtonen. Deze hulpbronnen kunnen bijvoorbeeld bijdragen aan het vinden van een baan (Kanas, Chiswick, Van der Lippe en Van Tubergen, 2012). Zij tonen het economisch belang aan van sociale contacten van immigranten. Ook vinden zij bewijs voor de verwachting dat interetnische contacten de arbeidsmarktpositie en het jaarinkomen van allochtonen versterken. Van Tubergen (2014) vindt ondersteuning voor zijn verwachting dat autochtone Nederlanders een groter en een rijker netwerk hebben dan eerste- en tweede generatie Turkse en Marokkaanse allochtonen. Als belangrijke verklaring voor deze bevindingen noemt Van Tubergen de structurele achtergestelde positie van Turken en Marokkanen, voornamelijk van de eerste generatie.

Aangezien allochtonen minder vaak een groot sociaal netwerk hebben dan autochtonen (Kanas, Chiswick, Van der Lippe en Van Tubergen, 2012), valt de verwachting op te stellen dat allochtonen minder vaak een baan vinden door middel van hun sociaal netwerk dan autochtonen. Uit voorgaande literatuur blijkt niet of de omvang van het *social capital* ook van invloed is op het hebben van een bijbaan. Toegepast op het huidige artikel, valt daarom de volgende hypothese op te maken: *Allochtone scholieren hebben een kleiner sociaal netwerk en hebben daardoor minder vaak een bijbaan dan autochtone scholieren (H2)*.

Genderrolopvattingen

Recente literatuur spitst zich tevens specifiek toe op de arbeidsmarktpositie van allochtone vrouwen (Berdahl & Moore, 2006; Khoudja & Fleischmann, 2015; Fleischmann & Höhne, 2013; Van Tubergen, 2006). Door actief te zijn op de arbeidsmarkt kunnen allochtone vrouwen namelijk economisch zelfstandiger zijn (Khoudja & Fleischmann, 2015). Allochtone vrouwen zijn extra kwetsbaar op de arbeidsmarkt, een positie die Berdahl & Moore (2006) verwoorden als de *'double jeopardy hypothesis'*. Zij tonen met deze hypothese aan dat migrantenvrouwen de meeste discriminatie ervaren op de werkvloer.

De *preference* theorie van Hakim (2000) stelt dat de rol van individuele attitudes voor de levensstijlkeuzes van vrouwen steeds belangrijker wordt. Hakim verklaart dit door de toegenomen individualisering in de samenleving en door de emancipatie van vrouwen. Individuele attitudes kunnen bijvoorbeeld de waarde die de vrouw hecht aan het behalen van een hoog opleidingsniveau bepalen (Khoudja & Fleischmann, 2015). Daarnaast kunnen individuele attitudes doorslaggevend zijn op een moment dat er prioriteiten moeten worden gesteld tussen het verdelen van de verzorging en opvoeding van kinderen, huishoudelijk werk en betaald werk. De vrouw heeft in tegenstelling tot vroeger de keuze om geen kinderen te krijgen, of om werk en opvoeding te combineren. Ook heeft de vrouw de mogelijkheid om vanuit individuele traditionele attitudes te kiezen zich voornamelijk te richten op het huishouden en de opvoeding van de kinderen. Deze voorbeelden tonen aan dat attitudes tegenover genderrollen een belangrijke voorspeller kunnen zijn van de arbeidsmarktpositie van vrouwen (Khoudja & Fleischmann, 2015). Op grond van de *preference* theorie van Hakim (2000) valt dus te verwachten dat vrouwen minder gaan werken naarmate zij meer traditionele genderrollen nastreven.

In een onderzoek van De Valk (2004) is gekeken naar de taakverdelingspreferenties van Nederlandse jongeren van autochtone, Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse afkomst. De belangrijkste bevinding in dit onderzoek is dat meisjes uit alle onderzochte groepen meer egalitair georiënteerd zijn dan jongens. Een opvallend resultaat van dit onderzoek is dat meisjes van Surinaamse, Marokkaanse en Antilliaanse afkomst over het algemeen meer egalitair georiënteerd zijn dan Turkse en autochtone meisjes. Dit is tegenstrijdig met de bevinding van Portegijs, Hermans & Lalta (2006), die juist vinden dat autochtonen vaker meer egalitaire opvattingen hebben over de zorg voor de kinderen, het huishouden en betaalde arbeid dan Turken en Marokkanen. Ook Khoudja en Fleischmann (2015) vinden dat autochtone Nederlandse vrouwen gemiddeld minder traditionele genderrolopvattingen hebben dan Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. Ook wordt ondersteuning gevonden voor de verwachting dat traditionele genderrolopvattingen een negatieve invloed hebben op de arbeidsmarktpositie van migrantenvrouwen. Fortin (2005) toont aan dat genderrolopvattingen onder immigrantenvrouwen traditioneler zijn dan die van westerse vrouwen. Fortin stelt dat dit waarschijnlijk komt doordat immigrantenvrouwen uit samenlevingen komen die meer traditioneel georiënteerd zijn. Door deze achtergrond worden traditionele opvattingen eerder in het leven al gevormd. Moen, Erickson, & Dempster-McClain (1997) vinden daarbij dat de

genderrolopvattingen van moeders door middel van socialisatie tijdens de jeugd van invloed zijn op de opvattingen van dochters.

Aangezien het grootste deel van de literatuur vindt dat taakopvattingen onder etnische minderheidsvrouwen traditioneler zijn, wordt de verwachting opgesteld dat allochtone meisjes in het voortgezet onderwijs vaker traditionelere opvattingen hebben dan autochtone meisjes. Hierdoor wordt de volgende hypothese opgesteld: *Allochtone meisjes in het voortgezet onderwijs hebben vaker meer traditionele genderrolopvattingen en hebben daardoor minder vaak een bijbaan dan autochtone meisjes in het voortgezet onderwijs (H3).*

METHODE

Beschrijving steekproef

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is gebruik gemaakt van de “Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries” (CILS4EU, Kalter et. Al, 2014). In 2010 is gestart met een longitudinale steekproef onder 14-jarige scholieren, wonende in het Verenigd Koninkrijk, Zweden, Duitsland en Nederland. In de steekproef werden eerste, tweede en verdere generaties van jongeren met een migratieachtergrond opgenomen, alsmede een autochtone referentiegroep (CILS4EU, 2015a). De allochtone groep werd bewust vergroot om zo de effectieve steekproefomvang te versterken, zodat meer veelzeggende vergelijkingen tussen autochtonen en allochtonen konden worden gemaakt. De data werden verzameld door middel van een zogenaamd drietraps-steekproefdesign. Dit hield in dat er tijdens de steekproef drie selectiemomenten plaatsvonden. In de eerste fase werden scholen evenredig geselecteerd naar grootte. In de tweede fase werden klassen binnen deze scholen gekozen en in de derde fase werden vervolgens de scholieren binnen deze klassen geselecteerd. Er werden ongeveer 500 scholen bezocht en meer dan 18.000 scholieren in de vier landen geïnterviewd. Na de interviews werden de antwoorden per deelnemend land verwerkt en omgezet naar een digitale dataset.

Tot nu toe hebben er drie *waves* plaatsgevonden (CILS4EU, 2015a). Voor het huidige artikel wordt voornamelijk de tweede *wave* gebruikt, omdat dit de meest recente beschikbare cijfers zijn. Voor één analyse werd ook informatie uit de eerste *wave* gebruikt, omdat deze in de tweede *wave* nog niet beschikbaar was. Verder werden enkel de Nederlandse scholieren in de dataset meegenomen, omdat de arbeidsmarkt en de etnische samenstelling tussen de onderzochte landen verschillen van elkaar.

In 2010/2011 vond de eerste *wave* plaats, waarbij tevens de ouders en leraren geïnterviewd zijn. Tijdens deze *wave* was het responspercentage onder de leerlingen 91,1 procent (CILS4EU, 2014). De tweede *wave* vond plaats in 2011/2012, waarbij de leraren en ouders achterwege zijn gelaten en een deel van de scholieren thuis werd geïnterviewd. Tijdens deze *wave* was het algehele responspercentage van de leerlingen 81,9 procent (CILS4EU, 2015b). In de tweede *wave* van de CILS survey werden 3614 jongeren in het voortgezet onderwijs in Nederland ondervraagd. De gemiddelde leeftijd was 16,0 jaar en 51,5 procent van de steekproef bestond uit meisjes. Veruit de meeste scholieren zaten op het vmbo, namelijk $N = 2168$, gevolgd door $N = 572$ havisten en $N = 544$ vwo'ers. De meeste scholieren

waren van Nederlandse afkomst, namelijk 2192. Hierna volgden Turken (210), Marokkanen (201), Surinamers (175), Indonesiërs (133) en Antillianen (89). Daarnaast hadden 279 scholieren een andere niet-westerse afkomst, tegenover 269 scholieren met een andere westerse afkomst. In totaal was 38,2 procent van de scholieren van allochtone afkomst. Zoals eerder genoemd, is dit bewust een hoger percentage dan in de meest recente bevolkingscijfers van het CBS (2014), waarin te zien is dat 21,4 procent van de Nederlanders van allochtone afkomst is. Wel komt de volgorde van de grootte van de herkomstgroepen overeen met de cijfers van het CBS.

Operationaliseringen

Afhankelijke variabele

Bijbaan. Het hebben van een bijbaan werd afgemeten aan de hand van de vraag: “Heb je een bijbaantje (bijvoorbeeld de krant rondbrengen, je ouders in de zaak helpen, oppassen)?”. Hierbij kon de respondent ‘ja’ of ‘nee’ antwoorden. Van deze vraag werd een dummyvariabele gemaakt waarbij de respondent een 1 scoorde als hij of zij ‘ja’ heeft geantwoord.

Onafhankelijke variabelen

Etniciteit. De etnische afkomst van een respondent werd afgemeten aan een variabele die werd geconstrueerd aan de hand van de afkomst van de moeder en vader van de respondent en de afkomst van de respondent zelf. Hierbij werden de volgende categorieën aangemaakt: Nederland, Turkije, Marokko, Nederlandse Antillen, Suriname, Indonesië, Duitsland, Afrika, Latijns-Amerika en de Cariben, Noord-Amerika en Oceanië, Zuid-Azië, West-Azië, overig Azië, Zuid-Europa, West-Europa en overig Europa. Deze categorieën werden hierna samengevoegd in een nieuwe nominale variabele genaamd ‘etniciteit’. Hierin werden respondenten geboren in Nederland, met beide ouders ook geboren in Nederland ingedeeld in de categorie ‘autochtoon’. Respondenten die aangaven niet geboren te zijn in Nederland, of waarvan één of beide ouders geboren was in een ander land dan Nederland, werden bestempeld als ‘allochtoon’. Hierin werd een onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. De volgende categorieën werden onder ‘westerse allochtoon’ verstaan: Indonesië, Duitsland, Noord-Amerika en Oceanië, Zuid-Europa, West-Europa en overig Europa. De categorieën Turkije, Marokko, Nederlandse Antillen, Suriname, Afrika, Latijns-Amerika en de Cariben, Zuid-Azië, West-Azië en overig Azië zijn geschaard onder de categorie ‘niet-westerse allochtoon’. Volgens de definitie van het CBS (2015d) van een niet-

westerse allochtoon, behoort Japan tot een westers land. In de data werden Japan met andere landen samengevoegd tot West-Azië. Omdat alle andere West-Aziatische landen als niet-westers worden beschouwd, is gekozen om deze categorie aan landen in te delen als ‘niet-westers’.

Taalbeheersing. De mate van taalbeheersing werd gemeten aan de hand van de vraag “Hoe goed vind je zelf dat je Nederlands kunt spreken?” en de vraag “Hoe goed vind je zelf dat je Nederlands kunt schrijven?”. Hierbij konden de respondenten taalbeheersing zelf inschatten op een vijfpunts-Likertschaal, waarbij ze konden kiezen tussen ‘helemaal niet goed’, ‘niet goed’, ‘goed’, ‘erg goed’ en ‘perfect’. De respondenten konden per vraag tussen de 0 (‘helemaal niet goed’) en 4 (‘perfect’) punten scoren. Deze punten werden opgeteld in een nieuwe ratiovariabele ‘taalvaardigheid’, waarbij de respondent tussen de 0 en 8 punten kon scoren.

Opleidingsniveau. De mate van educatie werd gemeten aan de hand van het opleidingsniveau door middel van de vraag: “Op welk schooltype zit je?”. De antwoordcategorieën in deze vraag waren ‘vmbo-basis’, ‘vmbo-kader’, ‘vmbo-gt’, ‘vmbo-t’, ‘havo’, ‘vwo’ en ‘gymnasium’. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger de respondent scoorde op deze aangemaakte ordinale variabele. Hierbij kreeg de respondent de score ‘1’ voor vmbo-basis en een ‘7’ als de respondent op het gymnasium zat.

Aantal vrienden in de klas. De omvang van het sociaal netwerk werd afgemeten aan de hand van de grootte van de vriendengroep. Hierbij werd gekeken naar de vraag: “Wie zijn je beste vrienden in de klas?”. Het maximale aantal beste vrienden in de klas wat de respondent hierbij kon aangeven was vijf. Aangezien de gebruikte ratiovariabele voor de grootte van de vriendengroep nog niet beschikbaar is in *wave 2*, worden hiervoor de data van *wave 1* gebruikt. Het betreft hierbij telkens dezelfde respondenten, maar de vragen omtrent de vriendengroep zijn een jaar ervoor gesteld. Doordat het tijd kost om via je vriendengroep een bijbaan te vinden, kan de grootte van de vriendengroep van het jaar ervoor dienen als een goede indicator voor de grootte van het *social capital*.

Traditionele taakopvatting. De genderrolopvattingen werden gemeten aan de hand van vier vragen over taakverdeling. De respondent werd gevraagd: “Wie zou de volgende taken moeten doen in een gezin?”. Hierbij werd gevraagd naar wie er zou moeten koken, het huishouden dient te doen, de kost moet verdienen en de kinderen zou moeten verzorgen. Hierin kon de keuze worden gemaakt of deze taak vooral toebehoort aan de man, aan de

vrouw of dat beide partners deze taak beiden gelijk zouden moeten verdelen. Deze vier vragen werden samengevoegd in een nieuwe ratiovariabele genaamd ‘traditionele taakopvatting’. De respondent kreeg per vraag een punt toegewezen indien hij of zij het meest traditionele antwoord gaf. ‘Traditioneel’ werd hierbij gezien als dat de man het inkomen zou moeten verdienen en de vrouw zorg zou moeten dragen voor de kinderen, het huishouden en het koken. De respondent scoorde een 4 als diegene het meest traditioneel was, en een 0 als diegene geheel niet traditioneel was in zijn opvattingen.

Meisje. Sekse werd geoperationaliseerd aan de hand van de vraag: "Ben jij een meisje of een jongen?", waarbij de antwoordcategorieën ‘meisje’ en ‘jongen’ waren. De respondent kon ook kiezen om geen antwoord te geven op deze vraag, waardoor diegene gecodeerd werd als ‘missing’. Deze variabele werd gecodeerd naar de dummyvariabele ‘meisje’, waarbij de respondent een 0 scoort als hij een jongen is en een 1 als zij een meisje is.

Controlevariabelen

Leeftijd. De variabele ‘leeftijd’ is toegevoegd omdat voor jongeren de arbeidskansen en het arbeidsloon sterk samenhangen met de leeftijd. Deze variabele werd samengesteld met de vragen aan de respondent op welke dag, maand en jaar hij of zij geboren is. Deze drie variabelen werden omgezet naar een geboortedatum. Vervolgens is de geboortedatum afgetrokken van de datum waarop het interview is afgenomen. De uitkomst van deze som is de leeftijd in jaren van de respondent.

Houding tegenover Nederlanders. De variabele ‘houding tegenover Nederlanders’ is toegevoegd om te controleren voor de mate van associatie met Nederlanders. Naarmate de houding tegenover Nederlanders negatiever is, zou de respondent wellicht minder snel willen werken in een omgeving waar veel Nederlanders werken. De respondent werd de volgende vraag gesteld: “Geef aan hoe je je voelt over de volgende groepen in Nederland op een schaal van 0 tot 100. Hoe hoger het cijfer, hoe positiever je gevoelens voor die groep. Hoe lager het cijfer, hoe negatiever je gevoelens voor die groep”. Hierbij kon onder andere bij ‘Nederlanders’ worden aangekruist hoe sterk de gevoelens waren op een schaal van 0 tot 100. Hier werd ‘0’ omschreven als ‘negatief’, ‘50’ als ‘neutraal’ en ‘100’ als ‘positief’, waarbij de respondent een getal kon invullen met tussenstappen van tien.

Analyses

De gebruikte afhankelijke variabele was de vraag of de respondent wel of niet een bijbaan heeft. Door het dichotome karakter van deze vraag werd in de analyse van de hypothesen telkens gebruik gemaakt van een logistische regressie. Indien een antwoord van de respondent op een van de gebruikte variabelen ontbrak, werd deze gecodeerd als '*missing*' en werd de respondent niet meegenomen in de analyse. Ten eerste werd door middel van een regressieanalyse het effect van etniciteit op het hebben van een bijbaan gemeten (Model 0). Hierna werden taalbeheersing (H1a; Model 1), opleidingsniveau (H1b; Model 2) en aantal vrienden (H2; Model 3) toegevoegd aan deze analyse.

Voor de analyse van het effect van opvattingen over taakverdeling op het hebben van een bijbaan, werden enkel meisjes gebruikt. Hierbij werd door middel van een regressieanalyse gekeken naar het verschil tussen autochtone en allochtone meisjes in het hebben van een bijbaan (Model 4). Vervolgens werd het construct 'traditionele taakopvatting' toegevoegd aan deze analyse (H3; Model 5) en werden ook de andere gebruikte variabelen toegevoegd (Model 6).

RESULTATEN

In deze resultatensectie wordt er gekeken naar de oorzaken van het hebben van een bijbaan onder scholieren. Om deze effecten te kunnen meten zijn er zeven logistische regressieanalyses uitgevoerd, waarin telkens werd gecontroleerd voor leeftijd en de houding tegenover Nederlanders. Bij elk opeenvolgend model werd er een nieuwe variabele toegevoegd aan de regressieanalyse. Er werd gebruik gemaakt van een alpha van .05.

Beschrijvende resultaten

In het toetsen van de hypothesen is gebruik gemaakt van verschillende variabelen. Een overzicht van alle beschrijvende statistieken is te vinden in Tabel 1, waarbij naast de kolom voor alle scholieren ook de drie verschillende etnische groepen apart zichtbaar zijn. De beschrijving in Tabel 1 laat zien dat gemiddeld 56,2 procent van de ondervraagde scholieren een bijbaan had. Hierbij valt op te merken dat autochtonen (63,1%) 14,5 procentpunt vaker een bijbaan hadden dan westerse allochtonen (48,6%) en 19,8 procentpunt vaker een bijbaan hadden dan niet-westerse allochtonen (43,3%).

Ook is de Nederlandse taalvaardigheid van niet-westerse allochtonen iets lager dan die van de andere scholieren. Het gemiddelde opleidingsniveau en het aantal vrienden in de klas van de scholieren lag onder autochtone scholieren hoger dan onder allochtone scholieren. Er waren hierin kleine verschillen te bekennen tussen de twee allochtone herkomstgroeperingen, waarbij het opleidingsniveau en het aantal vrienden in de klas onder westerse allochtonen hoger was dan onder de niet-westerse allochtonen. Niet-westerse allochtonen waren het meest traditioneel in hun opvattingen over de taakverdeling tussen mannen en vrouwen, terwijl westerse allochtonen hierin het minst traditioneel waren.

In het hebben van een bijbaan werden tussen meisjes (55,5%) en jongens (55,3%) geen grote verschillen gevonden. Wel werden er tussen meisjes onderling grote verschillen gevonden in hun arbeidsdeelname. Autochtone meisjes hadden in 62,3 procent van de gevallen een bijbaan, tegenover 49,8 procent van de westerse allochtone meisjes en 42,2 procent van de niet-westerse allochtone meisjes. Gecontroleerd voor jongens bleken deze gevonden etnische verschillen niet sekse-afhankelijk te zijn. De mate van traditionele taakopvatting onder meisjes, waarbij kon worden gescoord tussen de '0' en een '4', bleek ook te verschillen tussen de etnische groepen. Autochtone meisjes scoorden gemiddeld 1 op deze variabele tegenover de gemiddelde score van 0,8 voor westerse allochtone meisjes en een gemiddelde score van 1,2 voor niet-westerse allochtone meisjes.

Gecontroleerd voor jongens bleken deze gevonden etnische verschillen sekse-afhankelijk te zijn. Jongens in alle etnische groepen bleken meer traditionele taakopvattingen te hebben dan meisjes, waarbij de volgorde van traditionele taakopvattingen tussen de etnische groepen wel hetzelfde waren als onder meisjes.

Tabel 1. Bereik, gemiddelde (**M**), standaarddeviatie (**SD**) van de gebruikte variabelen.

Variabele	% missing	Bereik	Alle scholieren (n=2849)		Autochtonen (n=1761)		Westerse allochtonen (n=335)		Niet-westerse allochtonen (n=753)	
			M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
<i>Afhankelijke variabele</i>										
Bijbaan	0,664	0/1	0,562		0,631		0,486		0,433	
<i>Onafhankelijke variabelen</i>										
Meisje	4,842	0/1	0,515		0,514		0,529		0,510	
Nederlandse taalvaardigheid	2,380	0-8	5,990	1,496	6,029	1,462	6,038	1,501	5,863	1,573
Opleidingsniveau	5,202	1-7	3,858	1,711	4,006	1,654	3,995	1,720	3,481	1,787
Aantal vrienden in de klas	10,210	1-5	3,844	1,262	3,897	1,242	3,816	1,260	3,735	1,305
Mate van traditionele taakopvatting	1,051	0-4	1,364	1,362	1,351	1,363	1,085	1,300	1,525	1,364
<i>Controlevariabelen</i>										
Leeftijd	5,977	14,25- 25,29	16,044	0,631	15,968	0,560	16,068	0,646	16,210	0,743
Houding tegenover Nederlanders	5,838	0-100	80,179	19,035	85,383	14,944	79,303	18,507	68,434	22,142

Verklarende resultaten

In Tabel 2 zijn de modellen uiteengezet waarin de eerste drie hypothesen worden getoetst. In Model 0 is enkel gekeken naar de invloed van etniciteit op het hebben van een bijbaan. Etniciteit bleek een significant effect te hebben op het hebben van een bijbaan. Westerse allochtone scholieren hadden 37,7 procent ($((1-e^{-.473}) * 100)$) lagere odds op een bijbaan dan autochtone scholieren. Niet-westerse allochtone scholieren hadden 48,1 procent ($((1-e^{-.656}) * 100)$) lagere odds op een bijbaan dan autochtone scholieren.

In Model 1 is Nederlandse taalvaardigheid toegevoegd, maar deze variabele bleek niet significant. Hypothese 1a, waarin verwacht werd dat allochtone scholieren vaker een lagere taalbeheersing hebben en daardoor minder vaak een bijbaan hebben dan autochtone scholieren, kon daardoor niet worden bevestigd.

In Model 2 is ook opleidingsniveau meegenomen. Opleidingsniveau bleek significant samen te hangen met het hebben van een bijbaan. Elk opleidingsniveau hoger gaf de scholier 5,2 procent ($((1-e^{-.053}) * 100)$) lagere odds op een bijbaan. Hypothese 1b, waarin verwacht werd dat allochtone scholieren vaker een lager opleidingsniveau hebben en daardoor minder vaak een bijbaan hebben dan autochtone scholieren, kon daardoor niet worden bevestigd.

Model 3 bevat hiernaast de variabele ‘aantal vrienden in de klas’. Ook hier werd een significant effect gevonden. Elke vriend in de klas die de scholier meer had, gaf de scholier 6,5 procent ($((e^{0,063}-1) * 100)$) hogere odds op een bijbaan. In Tabel 2 bleek verder dat het effect van etniciteit op het hebben van een bijbaan steeg naarmate er meer onafhankelijke variabelen werden toegevoegd. Dit is tegenstrijdig aan de verwachting dat de onafhankelijke variabelen een deel verklaren van de variantie binnen etniciteit. Daarom kon hypothese 2, waarin verwacht werd dat allochtone scholieren een kleiner sociaal netwerk hebben en daardoor minder vaak een bijbaan hebben dan autochtone scholieren deels worden bevestigd.

Model 3 was het meest volledige model, waarin 6,8 procent van de variantie in het hebben van een bijbaan verklaard werd door de variabelen ‘westerse allochtoon’, ‘niet-westerse allochtoon’, ‘taalvaardigheid’, ‘opleidingsniveau’, ‘aantal vrienden in de klas’ en de controlevariabelen ‘leeftijd’ en ‘houding tegenover Nederlanders’ (Nagelkerke pseudo $R^2 = 0,068$). De controlevariabelen ‘leeftijd’ en ‘houding tegenover Nederlanders’ bleken in alle modellen een significant effect te hebben.

Tabel 2. Logistische regressie van de bèta (**B**) en de standaardfout (**SE**) van de gebruikte variabelen op het hebben van een bijbaan.

Variabele	Model 0		Model 1		Model 2		Model 3	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Westerse allochtoon	-0,464***	0,115	-0,464***	0,116	-0,472***	0,116	-0,492***	0,122
Niet-westerse allochtoon	-0,656***	0,090	-0,668***	0,091	-0,694***	0,091	-0,709***	0,097
Nederlandse taalvaardigheid			-0,038	0,025	-0,031	0,025	-0,012	0,027
Opleidingsniveau					-0,053*	0,022	-0,077**	0,024
Aantal vrienden in de klas							0,063*	0,031
<i>Controlevariabelen</i>								
Leeftijd	0,208***	0,060	0,196**	0,060	0,156*	0,062	0,181**	0,067
Houding tegenover Nederlanders	0,012***	0,002	0,012***	0,002	0,012***	0,002	0,012***	0,002
Nagelkerke pseudo R ²	0,059		0,059		0,062		0,068	

*p< .05. **p< .01, ***p<.001

In Tabel 3 zijn enkel de meisjes in de analyses meegenomen, waarmee de laatste hypothese getoetst werd. Hierdoor kon gekeken worden of voor hen traditionele opvattingen over de taakverdeling een rol spelen in het hebben van een bijbaan. In Model 4 is enkel gekeken naar de invloed van etniciteit op het hebben van een bijbaan onder meisjes. Ook hier bleek etniciteit een significant effect te hebben op het hebben van een bijbaan. In Model 5 is de ‘mate van traditionele taakopvatting’ toegevoegd, maar deze variabele bleek geen significant effect te hebben op het hebben van een bijbaan. Hypothese 3, waarin verwacht werd dat allochtone meisjes in het voortgezet onderwijs vaker meer traditionele genderrolopvattingen hebben en daardoor minder vaak een bijbaan hebben dan autochtone meisjes in het voortgezet onderwijs, kan daardoor niet worden bevestigd.

In Model 6 werden vervolgens ook de eerder genoemde onafhankelijke variabelen toegevoegd. In tegenstelling tot Tabel 2, bleek het ‘aantal vrienden in de klas’ onder meisjes niet significant. In dit volledige model werd 7,9 procent van de variantie in het hebben van een bijbaan onder meisjes verklaard door ‘westerse allochtoon’, ‘niet-westerse allochtoon’, ‘traditionele taakopvatting’, ‘Nederlandse taalvaardigheid’, ‘opleidingsniveau’, ‘aantal vrienden in de klas’, ‘leeftijd’ en ‘houding tegenover Nederlanders’ (Nagelkerke pseudo R² = 0,079).

In Tabel 3 bleek ook dat het effect van etniciteit op het hebben van een bijbaan niet daalde naarmate er meer onafhankelijke variabelen werden toegevoegd. Dit is tegenstrijdig aan de verwachting dat de onafhankelijke variabelen een deel verklaren van de variantie binnen etniciteit.

Tabel 3. Logistische regressie van de bèta (**B**) en de standaardfout (**SE**) van de gebruikte variabelen op het hebben van een bijbaan onder meisjes.

Variabele	Model 4		Model 5		Model 6	
	B	SE	B	SE	B	SE
Westerse allochtoon	-0,386*	0,159	-0,401*	0,160	-0,429*	0,168
Niet-westerse allochtoon	-0,707***	0,124	-0,688***	0,125	-0,755***	0,135
Traditionele taakopvatting			-0,049	0,041	-0,060	0,045
Nederlandse taalvaardigheid					0,015	0,038
Opleidingsniveau					-0,088*	0,034
Aantal vrienden in de klas					0,034	0,042
<i>Controlevariabelen</i>						
Leeftijd	0,308***	0,088	0,307***	0,088	0,239*	0,098
Houding tegenover Nederlanders	0,014***	0,003	0,014***	0,003	0,014***	0,003
Nagelkerke pseudo R ²	0,067		0,068		0,079	

*p< .05. **p< .01, ***p<.001

In een extra analyse is er gekeken naar het directe effect tussen etniciteit en de onafhankelijke variabelen. Er worden hierbij enkel de significante resultaten getoond. Taalvaardigheid bleek voor autochtonen hoger ($b = 0,114$, $t = 2,169$, $p = .030$) en voor niet-westerse allochtonen lager ($b = -0,167$, $t = -2,916$, $p = .004$). Ook het opleidingsniveau bleek voor autochtonen hoger ($b = 0,374$, $t = 6,189$, $p < .001$) en voor niet-westerse allochtonen lager ($b = -0,523$, $t = -7,943$, $p < .001$). Daarbij bleek tevens het aantal vrienden in de klas voor autochtonen hoger ($b = 0,137$, $t = 2,979$, $p = .003$) en voor niet-westerse allochtonen lager te zijn ($b = -0,149$, $t = -2,940$, $p = .003$). Onder meisjes bleek de mate van traditionele taakopvatting voor niet-westerse allochtonen hoger ($b = 0,226$, $t = 3,405$, $p = .001$) en voor westerse allochtonen lager ($b = -0,201$, $t = -2,182$, $p = .029$).

CONCLUSIE EN DISCUSSIE RUUD COUMANS

Het doel van dit artikel was om te onderzoeken welke factoren ten grondslag liggen aan de etnische verschillen in de arbeidsdeelname van scholieren. Niet eerder is er onderzoek gedaan naar de verklaringen van de etnische verschillen in het hebben van een bijbaan. De hypothesen in dit artikel werden afgeleid aan de hand van de *human capital* theorie en de *social capital* theorie (Becker, 1985; Coleman, 1988), omdat dit onder volwassenen de meest gebruikte theorieën zijn om gedrag op de arbeidsmarkt te verklaren. Tevens blijkt uit voorgaande literatuur dat er tussen etnische groepen grote verschillen bestaan in de arbeidsdeelname van vrouwen (Khoudja & Fleischmann, 2015). Daarom werd de invloed van genderrolopvattingen specifiek onder meisjes getoetst aan de hand van de *preference* theorie (Hakim, 2000). Deze hypothesen werden getoetst met behulp van een uitgebreide en recente dataset. Uit de resultaten kan worden opgemaakt dat het opleidingsniveau en het aantal vrienden in de klas een rol spelen bij de arbeidsdeelname van scholieren, maar dat deze de etnische verschillen onder scholieren niet verklaren. Hieronder zullen de belangrijkste resultaten per theorie worden besproken en bediscussieerd.

Ten eerste wordt er een duidelijk etnisch verschil gevonden in de arbeidsdeelname onder scholieren. Waar autochtonen in de dataset 63,1 procent van de gevallen een bijbaan hadden, gold dit maar voor 48,6 procent van de westerse allochtonen en 43,3 procent van de niet-westerse allochtonen. In 2003 vond Lucassen (2003) in een CBS-artikel dat 57 procent van de autochtone onderwijsvolgenden in de leeftijd van 15 tot 24 jaar een bijbaan hadden, terwijl dit gold voor 46 procent van de westerse allochtonen en voor 34 procent van de niet-westerse allochtonen. Er kan worden geconstateerd dat het aantal jongeren met een bijbaan is toegenomen, maar dat het etnische verschil tussen allochtone en autochtone scholieren onveranderd aanwezig blijft.

De zelf ingeschatte Nederlandse taalbeheersing bleek geen significante invloed op de arbeidsdeelname hebben. Wel bleek uit een aanvullende analyse dat de taalvaardigheid voor autochtonen significant hoger was en voor niet-westerse allochtonen significant lager was. Een mogelijke beperking is dat de zelf ingeschatte mate van taalbeheersing een subjectief karakter heeft, en dat taalbeheersing idealiter wordt vastgesteld door een objectieve taalttest. Toch speelt hier misschien een generatieverschil een rol. Aangezien een groot deel van de allochtone scholieren geboren is in Nederland en zij in hun jeugd de Nederlandse taal hebben geleerd, zou hun Nederlandse taalbeheersing beter kunnen zijn dan die van hun ouders (Driessen, 1996). De bevinding dat taalbeheersing geen significante invloed heeft op de

arbeidsdeelname is niet in overeenstemming met de *human capital* theorie, waaruit deze verwachting is opgesteld.

De hoogte van het opleidingsniveau bleek een significant effect te hebben op de arbeidsdeelname van scholieren. Echter, dit effect bleek negatief te zijn. Hoe hoger het schoolniveau van de scholier is, hoe minder vaak hij of zij een bijbaan heeft. Ook is deze bevinding tegenstrijdig aan Lucassen (2003), die vond dat leerlingen op de havo en het vwo 12 procentpunt vaker een bijbaan hadden dan vmbo-leerlingen. De *human capital* theorie stelt dat een hoger onderwijsniveau bevorderend is voor de mogelijkheden om een baan te vinden (Becker, 2009). Het negatieve effect van opleidingsniveau op de arbeidsdeelname van scholieren is dan ook tegenstrijdig aan dit uitgangspunt. Toch kunnen hier bepaalde kanttekeningen bij worden geplaatst. Wellicht ligt de studielast in de hogere onderwijsniveaus hoger dan die van vmbo-onderwijs, wat de combinatie van de studie met een bijbaan kan bemoeilijken. Ook zou het kunnen zijn dat scholieren uit hogere onderwijsniveaus vaker uit gezinnen komen met een hoge sociaaleconomische status, waarbinnen de financiële noodzaak voor de scholier om een eigen salaris te verdienen kleiner is.

Verder bleek uit de analyses dat naarmate de scholier meer vrienden heeft in de klas, de kans op een bijbaan toeneemt. Dit is in lijn met de *social capital* theorie, die stelt dat jouw sociaal netwerk je toegang kan geven tot de hulpmiddelen van anderen, zoals kennis, informatie en invloed (Granovetter, 1973). Naarmate iemand meer vrienden heeft, is het makkelijker om via de hulpmiddelen van deze vrienden een bijbaan te vinden. Zo kan het zijn dat een bepaald deel van de bijbanen wellicht enkel te bemachtigen via de hulpmiddelen van anderen, zoals sommige horecabaantjes en oppaswerk. Hoewel het aantal vrienden in de klas significant positief bleek te zijn voor de arbeidsdeelname, bleek dat het effect van etniciteit op het hebben van een bijbaan niet daalde toen deze variabele werd toegevoegd. Hierdoor verklaart het aantal vrienden in de klas het etnische verschil in het hebben van een bijbaan niet. Daarnaast blijkt dat in de analyses waarin enkel meisjes worden meegenomen, het significante effect van het aantal vrienden in de klas weg valt. Een aanvullende analyse wees uit dat het effect onder jongens van het aantal vrienden in de klas op het hebben van een bijbaan relatief sterk was. Deze bevinding zou er op er op kunnen wijzen dat jongens hun sociale netwerk meer inzetten om een bijbaan te vinden dan meisjes.

In het artikel is ook gekeken naar de rol van genderrolopvattingen voor het hebben van een bijbaan onder meisjes in het voortgezet onderwijs. Daarbij bleken opvattingen over taakverdeling geen significante invloed te hebben op de arbeidsdeelname van meisjes. Uit

aanvullende analyses bleek dat de mate van traditionele taakopvatting voor niet-westerse allochtone meisjes significant hoger en voor westerse allochtone meisjes significant lager was. Daarnaast bleek uit beschrijvende statistieken dat jongens in alle etnische groepen meer traditionele taakopvattingen hebben dan meisjes, wat in lijn is met de bevindingen van De Valk (2004), die aantoont dat meisjes ongeacht hun afkomst meer egalitaire opvattingen hebben dan jongens. Er werden geen noemenswaardige sekseverschillen gevonden in de arbeidsdeelname tussen scholieren. Dit is in lijn met de *preference* theorie van Hakim (2000), waarin de attitudes tegenover genderrollen als een belangrijke voorspeller kunnen worden aangemerkt op de arbeidsdeelname. Aangezien meisjes in het voortgezet onderwijs blijkens dit artikel relatief egalitaire genderopvattingen hebben, is het op grond van de *preference* theorie niet opmerkelijk dat meisjes in het voortgezet onderwijs niet minder vaak een bijbaan hebben dan jongens.

Het zou interessant zijn om niet enkel naar de opvattingen van scholieren te kijken, maar tevens naar de opvattingen van hun ouders. Zo zou het kunnen zijn dat ouders met meer traditionele genderopvattingen zich tegenover hun dochter afkeurend of zelfs verbiedend opstellen tegen een bijbaan dan ouders met egalitaire opvattingen. Maar ook het belang van het hebben van een bijbaan kan door ouders met verschillende culturele achtergronden anders worden gewaardeerd. Zo zou het kunnen zijn dat Nederlandse ouders hun kind vaker aanmoedigen om een bijbaan te nemen dan ouders afkomstig uit andere landen. De opvattingen van de ouders over het nemen van een bijbaan van hun kinderen zou in vervolgonderzoek een belangrijke toevoeging kunnen zijn.

In het doel om het etnische verschil in arbeidsdeelname onder scholieren te verklaren is het huidige onderzoek niet geslaagd. Naarmate er meerdere verklaringen in de regressiemodellen zijn toegevoegd, is het effect van etniciteit op het hebben van een bijbaan niet gedaald. Dus hoewel opleidingsniveau en het aantal vrienden in de klas een significant effect blijken te hebben op het hebben van een bijbaan, verklaren deze niet de etnische verschillen in arbeidsdeelname onder scholieren. Er kan met enige voorzichtigheid worden gesteld dat de grootte van het *human capital* nog niet sterk bepalend is voor de arbeidsdeelname van scholieren en dat enkel voor jongens het *social capital* van invloed is. Kortom, veelgebruikte verklaringen over de arbeidsdeelname van volwassenen gaan maar in beperkte mate op voor scholieren, wat in het bijzonder geldt voor de etnische verschillen in arbeidsdeelname onder scholieren. Er liggen dus andere factoren ten grondslag aan dit etnische verschil in het hebben van een bijbaan, zoals de niet-onderzochte 'ervaren

discriminatie'. Zo tonen meerdere auteurs aan (Berdahl & Moore, 2006; Fleischmann & Höhne, 2013; Khoudja & Fleischmann, 2015, Sociaal Cultureel Planbureau, 2013) dat migranten vaak discriminatie ervaren op de werkvloer en bij het zoeken naar een baan. In de gebruikte data werden op dit gebied enkel gevraagd naar de houding tegenover Nederlanders, welke van positieve significante invloed blijkt te zijn op het hebben van een bijbaan. Deze variabele laat zich niet vertalen als een maat voor discriminatie, maar is wel een indicator voor bijvoorbeeld de welwillendheid van de scholier om te werken in een omgeving waar veel Nederlanders werken. Voor vervolgonderzoek is de ervaren discriminatie van scholieren mogelijk een belangrijke factor.

Een beperking in het huidige artikel is dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen hulpbronnen en motivaties. Het huidige artikel heeft zich voornamelijk gefocust op deze individuele hulpbronnen. Zo is bij de hulpbronnen taalvaardigheid, opleidingsniveau en aantal vrienden in de klas de onderliggende veronderstelling dat allochtonen op deze indicatoren gemiddeld lager scoren en dat zij daardoor een slechtere toegang hebben tot de 'bijbanenmarkt'. Echter, hierbij is (op uitzondering van genderroloppvattingen) een aantal mogelijke verklaringen niet onderzocht, die zouden kunnen verklaren waarom sommige scholieren geen bijbaan willen. De vraag of scholieren een bijbaan willen hangt bijvoorbeeld af van cultureel geladen opvattingen over het combineren van school en werk. In vervolgonderzoek zouden deze culturele factoren kunnen worden meegenomen. Als er daarbij wordt gevraagd of de scholier wel of niet een bijbaan zou willen, kunnen de onderzochte hulpbronnen en opvattingen worden getoetst onder scholieren met een bijbaan (werkenden), scholieren die een bijbaan zouden willen hebben (niet-werkende werkzoekenden) en scholieren die geen bijbaan willen hebben. Zo kan een meer helder beeld worden gecreëerd van de mate van ongelijke toegang tot de 'bijbanenmarkt' tussen allochtonen en autochtonen. Daarbij is het construct 'bijbaan' niet zo eenduidig als het doet overkomen, zoals bijvoorbeeld bij het meeste oppaswerk het geval is. Bij deze informele bijbanen speelt een bemoeilijkte toegang wellicht een grotere rol, omdat deze bijbanen voornamelijk te bemachtigen zijn via de hulpmiddelen van anderen (en dus een hoger *social capital* bevorderlijk is). Vervolgonderzoek zou meer inzicht kunnen verschaffen door te kijken naar de etnische verschillen tussen de verschillende type bijbanen. Kortom, het huidige artikel heeft unieke stappen gezet in een nog niet eerder onderzocht deelgebied van de etnische ongelijkheid op de arbeidsmarkt, namelijk onder scholieren in het voortgezet onderwijs. Daarom is aanvullend onderzoek van groot belang om hier een uitgebreider inzicht in te krijgen.

LITERATUUR

- Basilio, L., Bauer, T. K., & Kramer, A. (2014). Transferability of human capital and immigrant assimilation: An analysis for Germany.
- Becker, G. S. (1985). Human capital, effort, and the sexual division of labor. *Journal of labor economics*, S33-S58.
- Becker, G. S. (2009). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. University of Chicago Press.
- Berdahl, J. L., & Moore, C. (2006). Workplace harassment: double jeopardy for minority women. *Journal of Applied Psychology*, 91(2), 426.
- CBS. (2012). *Jaarrapport Integratie 2012*. Voorwoord. Verkregen via: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/A1B765EE-5130-481A-A826-2DCCD89F81C9/0/2012b61pub.pdf>
- CBS. (2014). Statline: Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroepering, 1 januari. Verkregen via: <http://goo.gl/eVQHyy>
- CBS. (2015a). Definitie allochtoon. Verkregen via: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=37>
- CBS. (2015b). Statline: Leerlingen, deelnemers en studenten; onderwijssoort, woonregio. Verkregen via: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=71450ned&D1=0&D2=0&D3=0&D4=0&D5=1-2,4-9&D6=0&D7=1&HDR=T,G2,G1,G6,G5&STB=G3,G4&VW=T>
- CBS. (2015c). Definitie westerse allochtoon. Verkregen via: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=1057>
- CBS. (2015d). Definitie niet-westerse allochtoon. Verkregen via: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=1013>
- CILS4EU. (2014). Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries. *Technical Report*. Wave 1 –2010/2011, v1.1.0. Mannheim: Mannheim University.
- CILS4EU. (2015a). *Design*. Geraadpleegd via: http://www.cils4.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=7&Itemid=3

- CILS4EU. (2015b). Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries. *Technical Report. Wave 2 –2011/2012, v1.1.0*. Mannheim: Mannheim University.
- Chiswick, B. R., & Miller, P. W. (2002). Immigrant earnings: Language skills, linguistic concentrations and the business cycle. *Journal of Population Economics, 15*(1), 31-57.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology, S95-S120*.
- Driessen, G. (1996). De taalvaardigheid Nederlands van allochtone en autochtone leerlingen. De ontwikkeling in het basisonderwijs in kaart gebracht, *Gramma/TTT - Tijdschrift voor Taalwetenschap, 5*(1), 31-40.
- Driessen, G. (1997). Indicatoren van etniciteit in relatie tot predictoren van taalvaardigheden in het basisonderwijs. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen, 56*(1), 89-103.
- Fleischmann, F., & Höhne, J. (2013). Gender and migration on the labour market: additive or interacting disadvantages in Germany? *Social Science Research, 42*(5), 1325-1345.
- Fortin, N. M. (2005). Gender role attitudes and the labour-market outcomes of women across OECD countries. *Oxford review of Economic Policy, 21*(3), 416-438.
- Glorieux, I., Laurijssen, I., & Dorsselaer, Y. van. (2010). Arbeidsmobiliteit van allochtonen- Een analyse van de evolutie in het beroepsprestige en het loon van allochtone en autochtone mannen en vrouwen in de eerste jaren van hun beroepsloopbaan. *Mens en maatschappij, 85*(1), 47-69.
- Graaf, N. D. de, & Graaf, P. M. de. (2003). Cultureel kapitaal en sociale reproductie; Cohorten tussen 1930 en 1975 vergeleken. In H. B. G. Ganzeboom (Red.), *Cultuur + Educatie 7: Jaren van onderscheid, Trends in cultuurdeelname in Nederland* (pp. 72-95). Utrecht, Nederland: Cultuurnetwerk Nederland.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American journal of sociology, 1360-1380*.
- Hakim, C. (2000). *Work-Lifestyle Choices in the 21st Century: Preference Theory*. Oxford University Press.
- Kalter, F., Heath, A. F., Hewstone, M., Jonsson, J. O., Kalmijn, M., Kogan, I., & Tubergen, F. van. (2014). Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU) – *Volledige versie*. Databestand voor on-site gebruik. GESIS Data

Archive, Cologne, ZA5353 Databestand versie 1.1.0, doi:10.4232/ cils4eu.5353.1.1.0. Het CILS4EU onderzoeksprogramma is gefinancierd door het NORFACE ERA NET Plus Migration in Europe-programma.

Kanas, A., Chiswick, B., Lippe, T. van der, & Tubergen, F. van. (2012). Social Contacts and the Economic Performance of Immigrants: A Panel Study of Immigrants in Germany. *International Migration Review*, 46(3): 680-709.

Khoudja, Y., & Fleischmann, F. (2015). Ethnic differences in female labour force participation in the Netherlands: Adding gender role attitudes and religiosity to the explanation. *European Sociological Review*.

Lucassen, S. C. H. H. L. (2003). Bijbanen van onderwijsvolgende jeugd. *CBS, Sociaal-economische Maandstatistiek*, 2, 16-18.

Mcperson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: homophily in social networks, *Annual Review of Sociology*, vol. 27, pp. 415-444.

Moen, P., Erickson, M. A., & Dempster-McClain, D. (1997). Their mother's daughters? The intergenerational transmission of gender attitudes in a world of changing roles. *Journal of Marriage and the Family*, 281-293.

Portegijs, W., Hermans, B., & Lalta, V. (2006). Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop. *Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek*.

Seibel, V., & Tubergen, F. van. (2013). Job-Search Methods Among Non-Western Immigrants in the Netherlands. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 11(3), 241-258.

Sociaal Cultureel Planbureau. (2013). *Jaarrapport Integratie 2013*. Hoofdstuk 6: Veranderingen in de gezinssituatie en de arbeidsmarktpositie van vrouwen (p. 144 – 166).

Trouw. (30 november 2014). Een forse stap terug in het integratiedebat. Verkregen via: <http://www.trouw.nl/tr/nl/6869/Hans-Goslinga/article/detail/3800848/2014/11/30/Een-forse-stap-terug-in-het-integratiedebat.dhtml>

Tubergen, F. van. (2006). “De arbeidsmarktpositie van allochtone vrouwen in internationaal vergelijkend perspectief.” *Migrantenstudies*, 22: 199-218.

- Tubergen, F. van. (2014). Size and socio-economic resources of core discussion networks in the Netherlands: differences by national-origin group and immigrant generation. *Ethnic and Racial Studies*, 37(6), 1020-1042.
- Valk, H. de. (2004). Taakverdelingspreferenties van allochtone en autochtone jongeren in Nederland. *Mens en Maatschappij*, 79, 322-347.
- Volkskrant. (21 maart 2015). *Allochtoon erg slecht af op Nederlandse arbeidsmarkt*. Verkregen via: <http://www.volkskrant.nl/economie/allochtoon-erg-slecht-af-op-nederlandse-arbeidsmarkt~a3918713/>
- Wolbers, M. H. (2003). Combinaties van werken en leren onder jongeren in Europa. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 19(1), 20-33.
- Wolbers, M. H. (2008). Scholieren met een bijbaantje: de gevolgen voor hun schoolprestaties. *Mens & Maatschappij*, 83(3), 239-257.